

РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ – ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ

В даний час перед нашою державою гостро постають проблеми здоров'я підростаючого покоління, виховання у дітей потреби в здоровому способі життя, бажання займатись фізичною культурою. У статті підкреслено значення професійної діяльності учителя фізичної культури, де провідна роль належить його педагогічній майстерності. Розкрито зміст поняття "педагогічна майстерність", що є підґрунтям ефективної роботи з учнями на уроках фізичної культури. Охарактеризовано основні складові педагогічної майстерності учителя фізичної культури.

Ключові слова: педагогічна майстерність, учитель, учні, фізична культура.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Фізична культура являється важливим чинником, який має різносторонній вплив на розвиток і зміцнення організму школярів. Нові демократичні зміни соціально-політичного життя, складна екологічна ситуація, різке погіршення стану здоров'я і працездатності населення, особливо дітей, змінило ставлення до фізичної культури і тим самим поставило перед освітою нові завдання й вимоги до педагогічних кадрів і їхньої професійної підготовки.

Професіоналізм педагога в будь-якій сфері діяльності багато в чому залежить від рівня сформованості його педагогічної майстерності. В педагогічній діяльності майстерність є важливим чинником ефективності навчально-виховної роботи, передбачає створення досконалих та оптимальних умов для фізичного розвитку учнів, виявлення здібностей, інтересів, талантів дітей, формування гармонійно розвинутої особистості.

Ця тенденція займає важливе місце в професійній діяльності учителя фізичної культури, кінцевим результатом якого є гармонійний розвиток основних складових здоров'я учнів, формування основ фізичної та духовної культури та мотивація школярів до занять фізичною культурою.

Тому сьогодення вимагає від працівників фізичної культури опановувати нові технології, практично цікавитися досягненнями науки, використовувати набуті знання в своїй практичній діяльності, постійно самовдосконалюватися з метою спонукати учнів до занять фізичними вправами. Відповідно реалізація цих завдань багато в чому залежить від особистих якостей педагога, його педагогічної майстерності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному науковому світі проблема підготовки учителів фізичної культури є досить актуальним питанням серед дослідників. Аналіз розвитку педагогічної теорії та практики показує, що на всіх етапах становлення професійної освіти вчені здійснювали пошук нових підходів і критеріїв до підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, адекватних існуючим соціокультурним вимогам. Проблема підготовки учителя до професійної діяльності була предметом уваги таких видатних педагогів минулого – Я. Коменського, А. Дістервега, К. Ушинського, П. Лесгафта і сучасності – І. Гончара, Е. Вільчковського, С. Єрмакова, Б. Шияна та ін. Пошук шляхів удосконалення процесу навчання майбутній професії вчителя фізичної культури вже тривалий час є предметом уваги відомих дослідників (Р. Асадуліна, А. Ахулкова, В. Байденко, П. Борисова, А. Вербицького та ін.). Проте, у вітчизняній педагогічній літературі названій проблемі приділено недостатньо уваги.

Формулювання мети роботи: розглянути педагогічну майстерність як основну продуктивної роботи педагога, як важливу умову у роботі з учнями. Обґрунтувати значення педагогічної майстерності фахівців фізичної культури у професійній діяльності.

Постановка завдань дослідження: здійснити аналіз й узагальнити стан даної проблеми в педагогічній теорії, практичній діяльності та у професійній підготовці учителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виховання в учнів інтересу до занять фізичною культурою є предметом особливої уваги як у теорії педагогіки, так і в методиці фізичного виховання. Це пов'язано з тим, що в шкільному віці відбувається перехід від природної потреби в рухах в усвідомлену необхідність занять фізичними вправами. Такий підхід, як відомо, потребує вольових зусиль учнів, що в підлітковому віці ще не достатньо сформовані. Тому в практичній роботі необхідно спиратися на інтерес, який є великою рушійною силою, може значно підсилити мотиви і заохотити учнів до систематичних занять фізичними вправами [10].

Вирішальну роль у формуванні розвиненої особистості учня, здатного працювати в сучасних ринкових умовах відіграє професійна майстерність учителя фізичної культури. Орієнтація на особистість потребує від педагогів запровадження методів, які спонукають учнів до активної діяльності, стимулюють розвиток мислення, уяви, пробуджують зацікавленість, стимулюють позитивне ставлення до навчання [2].

На думку І. Подласого, майстерність учителя проявляється в уміннях організувати навчальний процес, активізувати учнів, розвивати їхні здібності, самостійність, допитливість, ефективно проводити виховну роботу, формувати в учнів високу моральність, почуття патріотизму, працелюбність, викликати позитивні емоційні почуття в самому процесі навчання [6].

Майстерність учителя фізичної культури багато в чому визначається його особистими якостями, які надають своєрідність його спілкування з учнями, визначають швидкість і ступінь оволодіння ним

різноманітними вміннями і навичками в різних видах спорту. Професійна майстерність вчителя фізичної культури прямо пов'язана з його творчістю, де велику роль відіграють інтуїція, натхнення, талант, учитель має можливість впливати особистим професійним переконанням, виразити свою педагогічну індивідуальність. Найважливішою умовою зростання професійної майстерності є творча, заснована на безперервному вдосконаленні педагогічна діяльність. Вирішальне значення майстерності має те найближче оточення, в яке потрапляє педагог: і мікроклімат колективу, ідеї, якими він живе, його традиції. Саме різноманітність таких якостей у своїй сукупності є одним із факторів, який розвиває інтерес учнів до занять фізичною культурою [2; 7; 13].

О. Щербаков розуміє педагогічну майстерність як синтез наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва й особистих якостей педагога. Тому для учителя фізичної культури важливо демонструвати вміння послідовно переходити від знань до навичок за короткий проміжок часу таким чином, аби інтерес до занять не знижувався, а мав прогресуючий характер [12].

С. Гончаренко так визначає педагогічну майстерність, як характеристику високого рівня педагогічної діяльності. На його думку, критеріями педагогічної майстерності педагога виступають такі ознаки його діяльності: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність).

Але, для того, щоб процес навчання і виховання був ефективнішим, педагог безперечно повинен відмінно володіти педагогічною технікою.

Поняття "педагогічна техніка" містить дві групи складових. Перша пов'язана з вмінням педагога керувати своєю поведінкою: техніка володіння своїм організмом (мімікою, пантомімікою); керування емоціями, настроєм для зняття зайвого психічного напруження, збудження творчого самопочуття; опанування уміння соціальної перцепції (техніка керування увагою, уявою); техніка мовлення (керування диханням, дикцією, темпом мовлення).

Друга група пов'язана з вмінням вплинути на особистість і колектив: техніка організації контакту, управління педагогічним спілкуванням, організація колективних творчих справ тощо.

Складові першої та другої груп педагогічної техніки спрямовані або на організацію внутрішнього самопочуття педагога, або на вміння це почуття адекватно виявити ззовні. Тому педагогічну техніку умовно поділяють на внутрішню і зовнішню відповідно до мети її використання.

Внутрішня техніка вчителя – це не що інше, як управління емоційним станом. Коли молодий вчитель вперше починає спілкуватися з класом, у нього з'являються невпевненість, страх, стриманість, особливо коли за його роботою слідкують діти, вчителі, батьки, тобто його дії у всіх на виду. Це відображається на думках молодого педагога, його голосі, фізичному самопочутті, а особливо на психічному стані. Тому, можна зрозуміти, що йдеться мова не лише про проблему "Як стриматися і не наламати дров", а й про проблему встановлення постійного рівня плідної та ефективної педагогічної взаємодії з учнями. Не давати волі почуттям – це одне, а от спрямувати свої почуття і думки, попередньо перетворивши їх у належний стан – це інше. Для вчителя це два найтіснішим чином взаємопов'язаних психологічних процеси, володіти якими потрібно навчитися [5].

Важливим елементом педагогічної техніки є вміння учителем керувати як своїм психічним станом, емоціями та настроєм, так і школярів. Тобто, педагог повинен створити таку духовну, інтелектуальну та емоційну обстановку під час спілкування з учнями, де панувала б атмосфера довіри, добра, людяності, взаєморозуміння та психологічної взаємопідтримки. Завдання вчителя – знайти шлях до формування позитивних емоцій у процесі навчання. Це прості прийоми: зміна методів роботи, емоційність, активність учителя, цікаві приклади, дотепні зауваження тощо. Ці прийоми дають не тільки тимчасовий успіх, вони сприяють збільшенню симпатії до вчителя, вирішують головне завдання – формують стійкий, постійний інтерес до предмета. Безперечно, цього не можна досягти, коли у педагога відсутні спостережливість, увага, уява, якщо педагог не володіє педагогічним тактом, педагогічною творчістю в яку входить творче мислення (ясність, чіткість, логічність, системність, послідовність, самостійність, гнучкість, сміливість, оригінальність).

Відомий освітянин А. Макаренко, автор оригінальної педагогічної концепції, власним прикладом продемонстрував важливість оволодіння педагогічною майстерністю для плідної професійної діяльності. Його метод організації відносин між різними категоріями людей може взяти на озброєння вчитель фізкультури, сполучаючи загальну організацію проведення занять з організацією рухових дій, підкреслюючи цим власну майстерність. Це підвищує для учнів привабливість активних занять [3].

Видатний український педагог Василь Сухомлинський зауважував, що вдосконаленню в роботі педагога немає меж. Тому учитель фізичної культури, удосконалюючи свою майстерність, майже автоматично переносить форми й методи удосконалення на своїх учнів [9].

На формування педагогічної творчості учителя в українській педагогіці велику увагу звертає професор С. Сисоева. Педагогічна творчість вчителя, на її думку, – це особистісно-орієнтована взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу (вчителя й учня), зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними, спрямована на формування творчої особистості учня і підвищення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя. Формування творчої особистості учня в навчально-виховному процесі вона розглядає як процес фасілітації, тобто полегшення, сприяння творчій навчальній діяльності, стимулювання творчої активності. Однак, розвинути творчий потенціал учнів на уроках фізичної культури можливо на базі сформованих рухових дій і навичок. Відомо, що творчість надає свободу в прийнятті рішень і вирішенні завдань, і завжди є стимулом для розвитку інтересу [8].

На думку О. Абдулліної, діяльність учителя приховує в собі величезні можливості для зміцнення та вдосконалення фізичного і психічного здоров'я учнів. На її думку такі можливості повинні виражатись у відповідних особистісних якостях та рисах характеру такого вчителя, необхідних йому для професійної діяльності. Такі якості можуть позитивно впливати на формування в учнів мотивації до занять фізичною культурою, скажімо, прагнень виконувати загально розвивальні вправи чи грати у рухливі ігри [1].

У зв'язку із цим у системі підготовки майбутніх учителів фізичної культури слід приділяти увагу не лише розвитку рухових умінь і фізичному вдосконаленню, а й формуванню особистісних якостей, які вони будуть застосовувати у своїй професійній діяльності.

Постійний контроль за своєю поведінкою необхідний учителю тому, що учні мають схильність повторювати і наслідувати поступкам і діям учителя. Тому такі дії повинні включати в себе доброту, чуйність, дружелюбність і доброзичливість, життєрадісність, почуття гумору, віру в учнів, в досягнення ними поставлених цілей, навіть, якщо ці учні є неуспішними і з відхиленнями в поведінці. Тобто віра в учнів змушує і їх вірити в своє виправлення. В свою чергу у емоційно невірвноваженого учителя, з негативним настроєм учні бувають нервовими, не рівними по відношенню один до одного, у них пропадає інтерес до занять фізичною культурою.

За даними А. Пуні, інтерес складається з трьох компонентів: знань (якими повинен володіти учень чи студент), практичного виконання вправ, їх комбінацій, емоційного задоволення від цього виконання.

Знання являються одним із факторів, який визначає можливості учителя в його педагогічній діяльності. Вони поділяються на загальні і спеціальні. Загальні знання характеризують світогляд і загальну культуру учителя. Спеціальні – необхідні для здійснення учителем фізичної культури своєї фізкультурно-педагогічної діяльності. Всі ці знання мають велике значення в своїй сукупності, і нехтування одними із них (наприклад анатомією, фізіологією, психологією, педагогікою) може призвести до серйозних педагогічних помилок.

Особливо важливими є знання, які вчитель фізичної культури здобуває в процесі пізнання своїх учнів: їх характеру, здібностей, схильностей, рівня фізичного розвитку. К. Ушинський говорив, що для того, щоб формувати людину у всіх відношеннях, потрібно знати її у всіх відношеннях [11].

Важливою особливістю знань учителя фізичної культури є оперативність. Це пов'язано з тим, що завдяки телебаченню, інтернету чи іншим засобам масової інформації багато міжнародних змагань з різних видів спорту стають доступними мільйонам людей, в тому числі школярам і стимулюють їх до занять фізичною культурою і спортом. Тобто про такі великі спортивні заходи та їх результати учитель фізичної культури обов'язково повинен бути проінформований. Однак ці знання будуть дійсними тільки в тому разі, якщо учитель буде вмело використовувати їх у своїй практичній діяльності.

Спеціальні знання, якими повинен володіти учитель фізичної культури, можна поділити на теоретичні, практичні і методичні.

Теоретичні знання торкаються історії фізичної культури і різних видів спорту, закономірності роботи організму людини, біомеханічних закономірностей рухових дій, принципів виховання і навчання.

Практичні знання учителя фізичної культури торкаються перш за все знань, як саме потрібно виконати ту або іншу вправу. Це основні знання, які здобуваються на факультетах фізичного виховання на практичних заняттях з різних видів спорту.

Методичні знання дають можливість відповісти на питання, як потрібно виконати ту чи іншу рухову дію, але торкаються вони вже не власного виконання вправи, а виконання її учнями. Тобто це знання того, як навчити іншого [2].

Також сучасний вчитель фізичної культури повинен бути не просто фахівцем високого рівня, спеціалістом своєї справи, а й відповідати наступним вимогам: формувати компетенції, необхідні для продовження освіти в відповідній сфері майбутньої професійної діяльності; дотримуватися варіативності змісту освіти, вміти проектувати індивідуальні освітні траєкторії учнів; володіти здатністю і готовністю вводити в освітній процес інтерактивні, дійові компоненти, включати тренінгові методи навчання [4].

Висновки. Специфіка професійної підготовки майбутнього учителя фізичної культури полягає у володінні широким колом знань з різних галузей науки, умінь і навичками в різних видах спорту, формуванні у школярів позитивного ставлення до свого здоров'я та мотивації до уроків фізичної культури.

Аналіз науково-методичної літератури й практичний досвід науковців свідчать про те, що ефективність шкільного процесу залежить від висококваліфікованих учителів фізичної культури. На жаль нинішній шкільній освіті не вистачає такого вчителя, який за допомогою придбаних знань і досвіду, реалізованих у певній послідовності, здатен навчати учнів умінням і навичкам з багатьох видів спорту, формувати в них інтерес до навчання, спонукати до здорового способу життя.

Реформування школи, у свою чергу, висуває нові вимоги до підготовки такого вчителя. Практика засвідчує, що вони у своїй професійній діяльності мають труднощі з питань здійснення особисто-орієнтованого навчання й виховання учнів через недосконалість професійної підготовки. Вони мають володіти великою працездатністю, витримувати дію сильних подразників, вміти концентрувати увагу, зберігати впродовж усього робочого часу високий загальний і емоційний тонус. Глибоке знання учителем фізичної культури особливостей фізіології дітей дає можливість свідомо обирати ефективні засоби фізичного вдосконалення дітей на уроках. Тобто, учитель фізичної культури повинен бути наділений педагогічною майстерністю, в основі якої лежать знання предмета викладання (фізична культура) та його методики.

Тому, фахівцям, які працюють у сфері фізичної культури, необхідно, в першу чергу, працювати над розвитком своїх педагогічних здібностей, які є підґрунтям їх якісної роботи. Тільки таким шляхом можна дійсно підвищити авторитет і престиж занять фізичною культурою, домогтися справжньої масовості фізкультурного руху.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вбачаємо у пошуку нових шляхів підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності.

Використані джерела

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: для пед. спец. вузов* / О. А. Абдуллина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1989. – 139 с.
2. Ильин Е. П. *Психология физического воспитания: учеб. пособие [для студ. пед. ин-тов по спец. № 2114 "Физ. Воспитание"]* / Е. П. Ильин. – М.: Просвещение, 1987. – 287 с.
3. Макаренко А.С. *Коллектив и воспитание личности* / Сост. В. В. Кумарин. – М.: Педагогика, 1972. – 332 с.
4. Матросов В. Л. *Модернизация высшей педагогической школы* / В. Л. Матросов // Педагогика. – 2006. – №10. – С. 56-58.
5. *Педагогічна майстерність: підручник* / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамушенко, Подласый И.П. Педагогика. Новый курс. Кн. 1. С. 267.
7. Савченко В. А. *Формування професійної майстерності вчителів фізичної культури в системі післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс]* / В. А. Савченко. – Режим доступу: <http://osvita-dnepr.com/index.php/metodichni-rekomendatsiji>.
8. Сисоєва С. О. *Основи педагогічної творчості: Підручник*. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.
9. Сухомлинський В. О. *Роздуми про керівництво школою* / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори в 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 4. – С. 31-49.
10. *Теория и методика физического воспитания: учеб. пособие [для студ. пед. ин-тов и пед. училищ по спец. № 2115 "Нач. воен. подгот. и физ. воспитание" и № 1910 "Физ. культура"]* / [Б. М. Шиян, Б. А. Ашмарин, Б. Н. Минаев и др.]; под ред. Б. М. Шияна. – М.: Просвещение, 1988. – 224 с.
11. Ушинський К.Д. *Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології* / Вибр. тв: в 2 т. – К.: Рад. шк., 1983. – Т.1. – С. 192 – 472.
12. Щербаков А. И. *Формирование личности учителя в системе высшего педагогического образования: Автореф. дис. д-ра пед. наук*. – Л., 1978. – 25 с.
13. Dietorich, Elbing, Peagitsch, Rilsehcr. *Psychology de der Zehrer-person-lichkiet*. Munchen; Basel, 1983. – P. 5.

Khasai D.M., Milaev O.I., Holovanov M.B., Boyko O.O.

LEVEL OF DEVELOPMENT PEDAGOGICAL TRADE OF TEACHER OF PHYSICAL CULTURE – BASIS OF EFFECTIVE WORK WITH PUPILS

It is now before our country rather acute health problems of the younger generation, nurturing children need lifestyle, desire to be engaged in a physical culture. In the article underlined value of professional activity of teacher of physical culture, where a leading role belongs him to pedagogical trade. Maintenance of concept is exposed "pedagogical trade" which is subsoil of effective work with students on the lessons of physical culture. Described the basic constituents of pedagogical trade of teacher of physical culture.

Key words: *pedagogical trade, teacher, pupils, physical culture.*

Стаття надійшла до редакції 11.09.2013 р.

